

ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟΓΕΝΟΥΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΟΡΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΟΝΟΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΟΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΣΛΑΒΙΚΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΧΩΡΟ: ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Παναγιώτης Γ. Κριμπάς (Panagiotis G. Krimpas)

Αναπληρωτής Καθηγητής στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

pkrimpas@bscc.duth.gr

Наталія Воєвутко (Natalya Voyevutko)

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στο Κρατικό Πανεπιστήμιο Μαριούπολης

nvoevoutko@yandex.ua

Οι Βαράγγοι ή Ρώς (1)

- Ο ορθόδοξος χριστιανισμός διαδόθηκε στους ανατολικούς Σλάβους από ένα **γερμανικό** (Germanic) φύλο, τους σκανδιναβούς **Βαράγγους** ή **Ρως** (> **Ρώσοι**), οι οποίοι κατάγονταν από τη **Σουηδία** και αποτελούσαν κλάδο των **Βίκινγκς** [12: 36–78]
- Είχαν ιδρύσει τον 9ο αι. μ.Χ. στην περιοχή της σημερινής Ουκρανίας ισχυρό κράτος με πρωτεύουσα το **Κιέβο** [12: 36–48].
- Το 988 μ.Χ. [14: 34· 6: 172] ο βαράγγος πρίγκιπας (και μετέπειτα **Άγιος Βλαδίμηρος** (< σκανδ. **Valdamarr**) του Κιέβου έφερε στην περιοχή της σημερινής Ουκρανίας τον Χριστιανισμό, βαπτίζοντας τους υπηκόους του στα νερά του ποταμού Δνείπερου μέσω ιερέων που προέρχονταν από την Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία.
- Την ίδια χρονιά, ένα σώμα από **6000 Βαράγγους** συνέβαλε αποφασιστικά στη νίκη του Βασιλείου Β' επί του σφετεριστή Φωκά και στην κατάληψη της Χερσώνας (στην Κριμαία) από την Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία [12: 63].

Οι Βαράγγοι ή Ρως (2)

- Η Αγ. Όλγα (< σκανδ. **Helga**) προσηλυτίστηκε στον Χριστιανισμό το έτος 945 ή 957 μ.Χ. [14: 27· 12: 52–53].
- Η δυναστεία των **Βαράγγων (Ρως)** συγχωνεύθηκε στη συνέχεια με **Σλάβους, Βάλτες** και **Φίννους**, τους οποίους και εκχριστιάνισε και, εν τέλει, οι Ρως κατέληξαν **σλαβόφωνοι**, μέσω μιας διαδικασίας που άρχισε στα τέλη του 10ου και ολοκληρώθηκε στο πρώτο μισό του 11ου αι. μ.Χ. [12: 31].
- Ο εκχριστιανισμός των Βαράγγων και των λαών που συγχωνεύθηκαν με αυτούς έχει **τεράστια** σημασία για τον Ελληνισμό [14: 39].
- Ο μητροπολίτης Κιέβου «έλεγε τη μόνη διοικητική οργάνωση – από το Βυζάντιο εξαρτώμενη – που συνέιχε το σύνολο της Ρωσίας μέσα στην περίοδο ανάμεσα στο 989 και 1448» [14: 39].
- Ο προσηλυτισμός των Ρως στον Ανατολικό Χριστιανισμό υπήρξε προϊόν **ελεύθερης** επιλογής [14: 27].

Οι Βαράγγοι ή Ρώς (3)

- Οδήγησε στη δημιουργία μιας μακρόβιας **εμπορικής και πολιτισμικής** οδού που ονομάζεται «**η οδός από τους Βαράγγους στους Έλληνες**» [12: 108].
- Εκείνη την περίοδο, «**μεγάλος αριθμός Ελλήνων ήρθε στη Ρωσία και κατέλαβε θέσεις επιρροής, ιδιαίτερα στην Εκκλησία**» [14: 46].
- «Ο διοικητικός έλεγχος της ρωσικής Εκκλησίας από Έλληνες κληρικούς συνέβαλε δίχως αμφιβολία στην **κατά γράμμα** συμμόρφωση των ρωσικών λειτουργικών κειμένων και εθίμων προς εκείνα της Κωνσταντινούπολης [...]» [14: 46].
- Έτσι, οι **σουηδοί Βαράγγοι** που, με το εμπορικό, στρατιωτικό και πολιτικό τους δαιμόνιο, επέλεξαν **συνειδητά** τον ορθόδοξο χριστιανισμό ως μέσο για τη σύνδεσή τους με τον ελληνορωμαϊκό κόσμο και για τη συνοχή των υπηκόων τους, άνοιξαν επιτυχώς τον δρόμο της έκτοτε αδιάκοπης **ελληνικής παρουσίας** στις περιοχές της σημερινής Ρωσίας, Ουκρανίας και Λευκορωσίας.

Γλωσσικός δανεισμός στις ΑΣΓ

- Τέτοιες **επαφές** μεταξύ αλλόγλωσσων κοινοτήτων οδηγούν και σε γλωσσικό **δανεισμό**.
- Υπάρχουν **διάφορες** παράμετροι που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη προκειμένου να διαπιστωθεί η **φύση** ενός δάνειου στοιχείου σε δεδομένη γλώσσα.
- Στις **ανατολικές σλαβικές γλώσσες** (ΑΣΓ) τα περισσότερα ελληνογενή λεξιλογικά δάνεια είναι **εκκλησιαστικοί όροι** και **ονόματα** (ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια).
- Τα υπόλοιπα ελληνικά δάνεια στις ΑΣΓ είναι ρήματα, προσηγορικά ουσιαστικά κ.ά. λεξήματα που, αν και δεν σχετίζονται ευθέως με τον εκκλησιαστικό βίο, αντλήθηκαν είτε από ελληνόγλωσσα **εκκλησιαστικά** κείμενα που τα περιείχαν, είτε από πρώιμα **νομικά** και άλλα **κοσμικά** κείμενα που μεταφράζονταν από την Ελληνική στην ανατολικοσλαβική εκδοχή της ΠΕΣ.

Δανεισμός και γλωσσικά επίπεδα

- Δανεισμός στο **συντακτικό** επίπεδο, στο **φωνολογικό** επίπεδο, στο **γραφηματικό** επίπεδο, στο **μορφολογικό** επίπεδο, στο **λεξιλογικό** επίπεδο [8: 42–66].
- Στις ΑΣΓ τα ελληνογενή δάνεια εντοπίζονται κυρίως στο **λεξιλογικό** επίπεδο (κυρίως εκκλησιαστικοί όροι και ονόματα από τον 10ο αι. μ.Χ., ελληνογενείς διεθνισμοί από τον 18ο αι. μ.Χ.) και στο γραφηματικό επίπεδο (κυριλλικό αλφάβητο από τον 10ο αι. μ.Χ.)
- Σε μικρότερο βαθμό απαντούν στο **φωνολογικό** επίπεδο αλλά μόνο από **φωνοτακτική** άποψη, υπό μορφή φωνηματικών ακολουθιών που δεν απαντούν σε σλαβικής προέλευσης ρωσικά λεξήματα (από τον 10ο αι. μ.Χ., λ.χ. *ια*: ρωσ. *χριστιανε* < ΠΕΣ *χριστιανε* < *Χριστιανοί*· *ητ*: ρωσ. *πενταρχιя* < *πενταρχιά*)
- Σε πολύ μικρό βαθμό απαντούν στο **μορφολογικό** επίπεδο (από τον 10ο αι. μ.Χ., λ.χ. ονομαστική: ρως. *Χριστος* < ΠΕΣ *Χριστοςь*, στη γενική: *Χριστα*)
- Ίσως απαντούν και στο **συντακτικό** επίπεδο [7], κυρίως μέσω της ΠΕΣ [12: 65· 11: 86· 5: 164–166].

Δανεισμός και γλωσσική προέλευση

- **ελληνικά, σλαβικά ή μικτά** ελληνοσλαβικά
- **λεξικά** δάνεια (ατόφυες ξένες λέξεις), **υβρίδια** (λέξεις αποτελούμενες από συνδυασμό ξένων και εγχώριων στοιχείων), **σημασιολογικά** δάνεια (εγχώριες λέξεις με δάνεια σημασία), **μεταφραστικά** δάνεια ή **έκτυπα** (εγχώριοι νεολογισμοί, απλοί ή σύμπλοκοι, για την κατασήμενση νέας έννοιας κατά το πρότυπο της δανείστριας γλώσσας) [8: 27].
- Παραδείγματα: ρωσ., λευκορωσ. *αγιοριμ*, ουκρ. *αγιοριμ* < *αγιορειτής* (λεξικό δάνειο)· ρωσ. *ικονοпись*, ουκρ. *ικονοпис*, λευκορωσ. *ικαναпис* (= εικονογραφία) < ρωσ., λευκορωσ. *ικона*, ουκρ. *ικона* (< ΠΕΣ *ικона*) < *εικόνα* + ρωσ. *писать*, ουκρ. *писати*, λευκορωσ. *писаць* (= γράφω) (υβρίδιο)· ρωσ., ουκρ. *Спаситель* (< ΠΕΣ *Спаситель* < *спасити* = σώζω), λευκορωσ. *Збаўца* (< *збавіць* = σώζω) (= Σωτήρας) < *Σωτήρ* (σημασιολογικό δάνειο, όταν εννοείται ο Ιησούς Χριστός)· ρωσ. *святоградец*, ουκρ. *святоградець*, λευκορωσ. *святаградец* (= αγιοπολίτης) < ΠΕΣ *свѣтоградець* < ΠΕΣ *свѣтыѿ* (= άγιος) + ΠΕΣ *градъ* (= πόλη) + επίθημα *-ецъ* (μεταφραστικό δάνειο)

Ελληνικά και ελληνίζοντα δάνεια

- Παραδείγματα: ρωσ., λευκορωσ. *agiuorim*, ουκρ. *aziorim* < *αγιορείτης* (ελληνικό δάνειο)· ρωσ. *ορτοπρακсия*, ουκρ., λευκορωσ. *ορτοπρακція* < λόγ. λατ. *orthopraxia* < *ορθοπραξία* = γερμ. *Orthopraxie* = γαλλ. *orthopraxie* (ελληνίζον δάνειο).
- Είναι εσφαλμένη η απουσία διάκρισης μεταξύ αυτών των κατηγοριών, κατά την οποία αναμιγνύονται ελληνίζοντες νεολογισμοί που πλάστηκαν σε δυτικοευρωπαϊκές γλώσσες (λ.χ. ρωσ. *πανтеист* < γερμ. *Pantheist*, γαλλ. *panthéiste*· ρωσ. *теократия* < λόγ. λατ. *theocratia* = γερμ. *Theokratie* = γαλλ. *théocratie* κ.ά.) με τα αληθινά ελληνικά (άμεσα ή έμμεσα) δάνεια στη Ρωσική (λ.χ. ρωσ. *Панагия* < ΠΕΣ *Παναγιᾶ* < *Παναγία*· *αναλοιῦ* < ιδιωμ. *αναλόι* < *αναλόγιον*).
- Τα **ελληνίζοντα** δάνεια ξεχωρίζουν εύκολα από ορισμένα φωνολογικά και μορφοφωνολογικά χαρακτηριστικά τους, τα οποία διακρίνουν και όσα έμμεσα ελληνογενή δάνεια προήλθαν από επαφές των ΑΣΓ με τη Λατινική ή με γλώσσες που άντλησαν την εκκλησιαστική τους ορολογία από τη Λατινική (όπως η Πολωνική).
- Για παράδειγμα, το ρωσ. *ορτοπρακсия*, ουκρ., λευκορωσ. *ορτοπρακція* συνιστά ελληνίζον δάνειο ακριβώς διότι συνιστά νεολογικό διεθνισμό πλασμένο με ελληνικά στοιχεία, όπως προκύπτει από τον τονισμό στην προπαραλήγουσα και το στιγμιαίο άηχο οδοντικό *m* που αποδίδει μερικώς την αρχαιοελληνική προφορά του *θ*, αντί του τριβόμενου *φ* που θα αναμενόταν σε δάνεια που διήλθαν από τη Μεσαιωνική ή τη Νέα Ελληνική.

Δάνεια και μεταδάνεια

- Έχουν **αμιγή** ελληνική προέλευση;
- Αποτελούσαν **δάνεια** ήδη στην **Αρχαία** Ελληνική, την **Ελληνιστική** Ελληνική (Κοινή), τη **Μεσαιωνική** Ελληνική ή τη **Νεοελληνική** [8: 54–55];
- Παραδείγματα: ρωσ., λευκορωσ. **αγουοριμ**, ουκρ. **αγιοριμ** < ν.ελλ. **αγιορείτης** (αμιγές ελληνικό δάνειο)· ρωσ. **Βιφλεεμ**, ουκρ. **Βιφλεεμ**, λευκορωσ. **Βιφλεεμ** < ΠΕΣ **Βιθλεεμ** < **Βηθλεέμ** < εβρ. /beθ θ leħem(= σπίτι του ψωμιού) (μεταδάνειο).
- Για το ζήτημα των ελληνικών δανείων στις ΑΣΓ, αυτή η παράμετρος έχει μόνο **δευτερεύουσα** σημασία αφού, όταν ένα γλωσσικό στοιχείο έχει ληφθεί π.χ. από την Ελληνική, παραμένει ελληνικό δάνειο για την εκάστοτε υπό εξέταση γλώσσα.
- Ο ελληνικός χαρακτήρας των εν λόγω δανείων (συνήθως εβραϊκών) όρων και ονομάτων στις ΑΣΓ, πέρα από τον φωνητικό – συχνά δε και μορφολογικό – εξελληνισμό τους, προκύπτει και από το γεγονός ότι, ακόμη και οι **παρεφθαρμένοι** (στην Ελληνική) εβραϊκοί όροι και ονόματα, πέρασαν σε κάποιες από τις εν λόγω γλώσσες ακριβώς με αυτή την παρεφθαρμένη (ουσιαστικά εσφαλμένη) μορφή τους, π.χ. ρωσ. **Βιρσαβία**, λευκορωσ. **Βιρσαβία** < **Βηρσαβεέ**, ενώ ο ορθός τύπος είναι **Βηθσαβεέ** < εβρ. /baθ θεθ vaθ θ / (πβ. ωστόσο ουκρ. **Βετσαβία**, με αρχαίζουσα προφορά των **η** και **θ**, προφανώς υβριδικός τύπος με επίδραση της Λατινικής ή της Πολωνικής)· ρωσ., ουκρ. **Εδεμ**, λευκορωσ. **Эдем** < ΠΕΣ **Εδεμ** < **Εδέμ** < εβρ. /θ θ:ħeθ/.

Άμεσα και έμμεσα δάνεια (1)

- Οι ευρέως διαδεδομένες **παρανοήσεις**, σε βαθμό αστικού μύθου, όσον αφορά την πραγματική έκταση της ελληνικής επίδρασης στις ΑΣΓ εντοπίζονται κυρίως σε σχέση με τα **έμμεσα** δάνεια ελληνικής προέλευσης.
- Πολλά τέτοια δάνεια στις ΑΣΓ δεν έχουν ληφθεί απευθείας από την Ελληνική, αλλά με τη μεσολάβηση **αρχαίων γερμανικών γλωσσών** (τα παλαιότερα), της **Λατινικής** (κατά τον Μεσαίωνα και εφεξής) και ιδίως της **ΠΕΣ** (κατά τον Μεσαίωνα), ενώ δεν απουσιάζουν και νεώτερα ελληνογενή δάνεια μέσω **δυτικοευρωπαϊκών γλωσσών** (Γερμανικής, Γαλλικής).
- Ειδικά όσον αφορά την επίδραση της ΠΕΣ στην ορθόδοξη χριστιανική ορολογία των ΑΣΓ, έχει επανειλημμένα τονιστεί στη βιβλιογραφία ότι **δεν ενδείκνυται η βιαστική απόφαση περί άμεσου δανεισμού από την Ελληνική** [14: 44· 12: 65, 157· 21: 25].

Άμεσα και έμμεσα δάνεια (2)

- Ειδικά τα έμμεσα δάνεια από **δυτικοευρωπαϊκές** γλώσσες:
- α) διατηρούν αυτούσια ή παραπλήσια την **αρχαιοελληνική** αξία των φωνημάτων **β, η, θ** και της διφθόγγου **οι** ως /b/, /e/ (< αρχ. ελλ. /ε:/) ή /oi/, /t/ (< αρχ. ελλ. /t^h/), και /e/ αντίστοιχα, αντί της μεσαιωνικής και νέας ελληνικής τους αξίας (/v/, /i/, /θ/ > /f/, και /i/)
- β) αποδίδουν τη δασεία ως **z** (ρωσ. /g/, ουκρ., λευκορωσ. /h/), στην προσπάθεια απόδοσης του λατινικού και γερμανικού **h** που απέδιδε επακριβώς την **αρχαιοελληνική** προφορά της δασείας (/h/), ενώ στα μεσαιωνικά και νέα ελληνικά δάνεια η δασεία απουσιάζει, καθότι είχε ήδη σιγηθεί στην Ελληνική
- γ) εμφανίζουν την **άτονη** κατάληξη (ρωσ.) **-υя**, (ουκρ., λευκορωσ.) **-iя** (/ia/ < λατ. **-ia**, αντί /i/ ia/ ελλ. **-ία**)
- δ) εμφανίζουν την **άτονη** κατάληξη (ρωσ., ουκρ., λευκορωσ.) **-α** (< λατ. **-a** < ελλ. **-η** ή **-ή**) αντί των καταλήξεων (ρωσ.) **-υя**, **-ь**, (ουκρ., λευκορωσ.) **-iя** (/i/ ή /i/ i/ ελλ. **-ή** ή **-η**)
- **Υβριδικοί** τύποι έχουν προκύψει, ασφαλώς, από **γλωσσική μηχανίκευση**, λ.χ. **αριθμητικά** < λατ. **arithmetica** < **αριθμητική**, με «αποκατάσταση» της τριβόμενης προφοράς του μεσαιωνικού (και νέου) ελληνικού **θ** ως /f/, ρωσ. **евχαριστια**, ουκρ. **εβχαριστια**, λευκορωσ. **еўχαрыстыя** < **ευχαριστία** (παροξύτονο), με επίδραση του (προπαροξύτονου) λατ. **eucharistia** < **ευχαριστία** (παροξύτονο).

Άμεσα και έμμεσα δάνεια (3)

- Παραδείγματα έμμεσων ελληνικών δανείων: πβ., αφενός, ρωσ. *Библия*, ουκρ., λευκορωσ. *Біблія* (τα οποία τονίζονται στην προπαραλήγουσα και εμφανίζουν στιγμιαίο ηχηρό χειλικό αντί τριβόμενο) < ΠΕΣ *Библія* < λατ. *Biblia* < πληθ. *Βιβλία*· ρωσ., ουκρ. *οΰκυμενα*, λευκορωσ. *αΰκυμενα* < γερμ. *Oikumene* < λόγ. λατ. *oecumene* < *οικουμένη*· ρωσ. *гимн*, ουκρ., λευκορωσ. *гимн* < πολων. *hymn* < λατ. *hymnus* < *Ύμνος*· και, αφετέρου, ρωσ. *Вишлеем*, ουκρ. *Βίφλεεμ*, λευκορωσ. *Βίφλεεμ* < ΠΕΣ *Вишлеемъ* < *Βηθλεέμ*· ρωσ. *Агапія*, ουκρ., λευκορωσ. *Агапія* < *Αγάπη* (βαπτιστικό κυριωνύμιο)· ρωσ. *ипостась*, ουκρ. *іпостась*, λευκορωσ. *іпастась* < ΠΕΣ *ипостась* < *Ύπόστασις*· ρωσ. *Гермоген* < λόγ. λατ. *Hermogena* < *Ερμογένης*· ρωσ. *Агата* < πολων. *Agata* < λατ. *Agatha* < *Αγαθή*· ρωσ. *Евангеліе* < ΠΕΣ *Евангеліе* < *Ευαγγέλιον*· ρωσ. *архієпископъ* < ΠΕΣ *Архієпископ* < *Αρχιεπίσκοπος*)· ρωσ. *аскет* < γερμ. *Asket* < λόγ. λατ. *asceta* < *ασκητής*· ρωσ. *католик* < πολων. *katolik* < λατ. *catholicus* < *καθολικός*· *церковь* (= ορθόδοξος χριστιανικός ναός) < πρωτοσλαβ. **cъ'ky* αρχ. γερμ. **kirika* < *κυριακόν* ή *κυρικόν* < *Κύριος* [17: 110· 19: 462] (: ρωσ. *церковь*, ουκρ. *церква*, λευκορωσ. *царква*).
- Το ίδιο το ρωσ. *ортодокс* (< γαλλ. *orthodoxe* < λατ. *orthodoxus* < *ορθόδοξος*) και τα παράγωγά του (ρωσ. *ортодоксальный* < γαλλ. *orthodoxal* < γαλλ. *orthodoxe* < λατ. *orthodoxus* < *ορθόδοξος*· ρωσ. *ортодоксия* < λόγ. λατ. *orthodoxia* = γαλλ. *orthodoxie*) είναι απλώς διεθνισμοί ελληνικής αρχής που πέρασαν στη Ρωσική από τη Γαλλική [19: 244] και επεκτάθηκαν εν συνεχεία στην ορθόδοξη χριστιανική ορολογία.
- Παραδείγματα άμεσων ελληνικών δανείων: ρωσ., ουκρ. *патера*, λευκορωσ. *παταρα* (= ράβδος στην οποία στηρίζονται οι υπέργηροι μοναχοί κατά τη λειτουργία) < *πατέρα* (η) (< *πατερόν* < *πάτος*)· ρωσ. (*Богородица*) *Гликофилуца*, ουκρ. (*Богородиця*) *Глікофілуца*, λευκορωσ. (*Багародзіца*) *Гликофилуца* < (*Παναγία* η) *Гликоφилούσα*· ρωσ. (ιδιωμ.), ουκρ. (ιδιωμ.), λευκορωσ.(ιδιωμ.) *кonoстac* < ιδιωμ. *кonoστάσι* < *εικonoστάσιον*· ρωσ., ουκρ., λευκορωσ. *аналой* < ιδιωμ. *αναλόι* < *αναλόγιον*.

Δανεισμός και στάδια της Ελληνικής

- δάνεια **αρχαιοελληνικής** προέλευσης (σπανιότατα και πάντοτε μέσω έμμεσου δανεισμού), δάνεια **ελληνιστικής** προέλευσης (κυρίως μέσω έμμεσου δανεισμού), δάνεια **μεσαιωνικής ελληνικής** προέλευσης (μέσω άμεσου ή έμμεσου δανεισμού), δάνεια **νεοελληνικής** προέλευσης (μέσω άμεσου δανεισμού)
- Παραδείγματα: ρωσ., ουκρ. **οὔкумена**, λευκορωσ. **αὔкумена** < γερμ. **Oikumene** < λόγ. λατ. **oecumene** < **οικουμένη** (έμμεσο δάνειο αρχαιοελληνικής προέλευσης): ρωσ. **Βιφлеем**, ουκρ. **Βιφлеем**, λευκορωσ. **Βιφлеем** < ΠΕΣ **Βιθлеемъ** < **Βηθλεέμ** (έμμεσο δάνειο ελληνιστικής προέλευσης): ρωσ. **σκυφья**, ουκρ. **σκυфия**, λευκορωσ. **σκυф'я** (= σκούφος των μοναχών) < ΠΕΣ **σκυфїд** < **σκούφια** (< βενετ. **scufia**) (έμμεσο δάνειο μεσαιωνικής ελληνικής προέλευσης): ρωσ. **(Βογοροдица) Гликофилуса**, ουκρ. **(Βογοροдиця) Глікофілуса**, λευκορωσ. **(Багародзіца) Гликофилуса** < **(Παναγία η) Γλυκοφιλούσα** (άμεσο δάνειο νεοελληνικής προέλευσης).

Συμπεράσματα

- Οι **δίαυλοι δανεισμού** ελληνογενούς εκκλησιαστικής ορολογίας και ονοματολογίας **ποικίλλουν** σε σύγκριση με άλλες σλαβικές ή μη σλαβικές γλώσσες που ομιλούνται κατά πλειονότητα από πιστούς άλλων χριστιανικών ομολογιών.
- Ενώ στις τελευταίες οι ελληνικές επιδράσεις έφθασαν, άμεσα ή έμμεσα, σχεδόν αποκλειστικά με όχημα τη **Λατινική**, οι κύριοι δίαυλοι δανεισμού ελληνογενούς εκκλησιαστικής ορολογίας και ονοματολογίας για τις ΑΣΓ υπήρξαν η **ΠΕΣ**, άλλες **σλαβικές** ή **βαλτικές** γλώσσες, η **Λατινική**, μείζονες **δυτικοευρωπαϊκές** γλώσσες, καθώς και **αρχαίες γερμανικές** γλώσσες.
- Οι ΑΣΓ ήρθαν, άλλοτε **αυτοτελώς** και άλλοτε **μέσω** της ΠΕΣ (πολύ συχνά δεν είναι εύκολη η σχετική διάκριση λόγω των μικρών φωνολογικών διαφορών της ΠΕΣ από τον ανατολικό σλαβικό λόγο εκείνης της εποχής), **πρώτα** σε επαφή κυρίως με την **Ελληνιστική** και τη **Μεσαιωνική** Ελληνική και αργότερα, μέσω της **Λατινικής** και **δυτικοευρωπαϊκών** γλωσσών, με την **Αρχαία** Ελληνική.
- Ο μελετητής τέτοιων φαινομένων δανεισμού θα πρέπει να είναι **πολύ καλά εξοικειωμένος** με την **ιστορία** των σλαβικών λαών και με τη **φωνολογία** των διαφόρων σταδίων της διαχρονικής Ελληνικής και της ΠΕΣ, για να μπορεί να διακρίνει μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών ελληνογενών δανείων στις ΑΣΓ.
- Είναι ευνόητο ότι, μια συνοπτική έρευνα όπως η παρούσα, αδυνατεί **εξ ορισμού** να καλύψει όλα τα συναφή ζητήματα· ευελπιστούμε, ωστόσο, ότι θα αποτελέσει μια πολύ μικρή **συμβολή** προς αυτή την κατεύθυνση.

Βιβλιογραφία (1)

- [1] Αμοιρίδου, Σ. (2008) «Ελληνικά δάνεια στην αρχαία ρωσική και εκκλησιαστική σλαβική γλώσσα». Στο *Πρακτικά Διημερίδας «Δρώμενα και γράμματα σλαβικού πολιτισμού»*. Θεσσαλονίκη: ΙΜΧΑ (Σχολή Βαλκανικών Γλωσσών και Ρωσικής), 3–12.
- [2] Andreichenko, Y. (2014) «Η πορεία των ελληνικών γλωσσικών δανείων στη ρωσική γλώσσα και πολιτισμό». Στο Γ. Καναράκης (επιμ.) *Η διαχρονική συμβολή της Ελληνικής σε άλλες γλώσσες*. Αθήνα: Παπαζήσης, 297–327.
- [3] Cubberley, P. (2002) 'Alphabets and Transliteration'. Στο B. Comrie & G.G. Corbett (επιμ.) *The Slavonic Languages*. London and New York: Routledge, 20–59.
- [4] Dingley, J. (2000) 'Ruthenian (Rusyn)'. Στο G. Price (ed.) *Encyclopedia of the Languages of Europe*. Oxford/Malden (MA): Blackwell, 404–405.
- [5] Huntley, D. (2002) 'Old Church Slavonic'. Στο B. Comrie & G.G. Corbett (επιμ.) *The Slavonic Languages*. London and New York: Routledge, 125–187.
- [6] Иванов, С.А. (2003) *Византийское миссионерство: Византийское миссионерство: Можно ли сделать из "варвара" христианина?* Москва: Языки славянской культуры/Российская Академия Наук (Институт Славяноведения).

Βιβλιογραφία (2)

- [7] Ёордаль, К. (1973) «Греко-русские синтаксические связи». *Scando-Slavica* 19, 143–164.
- [8] Καναράκης, Γ. (2005) *Διαγλωσσικές επιδράσεις στην Αγγλική και η συμβολή της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- [9] Κατσόβσκα-Μαλιγκούδη, Γ. (2004) *Οι Σλάβοι των Βαλκανίων: Εισαγωγή στην ιστορία και τον πολιτισμό τους*. Αθήνα: Gutenberg.
- [10] Κοντοσόπουλος, Ν.Γ. (1998) *Γλώσσες και διάλεκτοι της Ευρώπης (τόμος Α')*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- [11] Macrobert, C.M. (2000) 'Church Slavonic'. Στο G. Price (ed.) *Encyclopedia of the Languages of Europe*. Oxford/Malden (MA): Blackwell, 85–87.
- [12] Μαλιγκούδη, Γ. (1992) *Ιστορία της Ρωσίας: Α' Η Ρωσία του Κιέβου, 9ος αι. - 1240*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας (σειρά «Βιβλιοθήκη Σλαβικών Μελετών», αρ. 3).
- [13] Μαλιγκούδης, Φ. (1988) *Σλάβοι στη Μεσαιωνική Ελλάδα*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας (σειρά «Βιβλιοθήκη Σλαβικών Μελετών», αρ. 1).

Βιβλιογραφία (3)

- [14] Μέγεντορφ, Ι. (1988[1981]) *Βυζάντιο και Ρωσία: Μελέτη των βυζαντινο-ρωσικών σχέσεων κατά το δέκατο τέταρτο αιώνα*. Αθήνα: Δόμος [μετάφραση: Ν. Φωκάς· τίτλος πρωτοτύπου: J. Meyendorff (1981), *Byzantium and the Rise of Russia: A Study of Byzantino-Russian Relations in the Fourteenth Century*. Cambridge: Cambridge University Press].
- [15] (Священник) Назаренко, А. (2015) *Греческо-русский словарь христианской церковной лексики с толковыми статьями/Ελληνορωσικό χριστιανικό εκκλησιαστικό λεξικό: 4500 слов и выражении*. Москва: Издательство Московской Патриархии Русской Православной Церкви.
- [16] Ρόμπινσον, Ά. (2007) *Ιστορία της γραφής: αλφάβητα, ιερογλυφικά, εικονογράμματα*. Αθήνα: Polaris [μετάφραση: Ζ.Κ. Μπέλλα· επιμέλεια: Δ. Αρμάος· τίτλος πρωτοτύπου: A. Robinson (2007), *The Story of Writing: Alphabets, Hieroglyphs & Pictograms, with 355 illustrations, 50 in colour (New Edition)*. London: Thames & Hudson].
- [17] Schenker, A.M. (2002) 'Proto-Slavonic'. Στο B. Comrie & G.G. Corbett (επιμ.) *The Slavonic Languages*. London and New York: Routledge, 60–121.

Βιβλιογραφία (4)

- [18] Serafin, M. (2017) 'Cultural Proximity of the Slavic Nations'. Ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα https://www.academia.edu/32675557/Cultural_Proximity_of_the_Slavic_Nations (17 Ιουλίου 2017)
- [19] Свиридова, М.Н. (2014) *Этимологический словарь современного русского языка (6500 слов)*. Москва: Аделант.
- [20] Tchkoitze, E. (2009) «Πώς έγιναν όροι οι δανεισμένες ελληνικές λέξεις (συμβολή στη μελέτη της εκκλησιαστικής ορολογίας)». Στο Κ. Βαλεοντής (επιμ.) *Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία: Ανακοινώσεις 7^{ου} Συνεδρίου*. Αθήνα: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, 363–371.
- [21] von Gardner, J. (2000[1976]) *Russian Church Singing, vol. 2: History from the Origins to the Mid-Seventeenth Century*. Yonkers NY: St. Vladimir's Seminary Press [μετάφραση και επιμέλεια: V. Morosan· τίτλος πρωτοτύπου: J. von Gardner (1976), *System und Wesen des russischen Kirchengesanges*. Wiesbaden: Otto Harrasowitz].
- [22] Wade, T. (2000) 'Cyrillic and Glagolitic Scripts'. Στο G. Price (ed.) *Encyclopedia of the Languages of Europe*. Oxford/Malden (MA): Blackwell, 111–114.

-
- ΣΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΜΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ ΣΑΣ
 - THANKS FOR YOUR ATTENTION